

Марија Ж. Ненадић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

TEMPORIBUS INSERVIENDUM: МЕТАФОРИЧКЕ КОНКРЕТИЗАЦИЈЕ ЦИЉНОГ ДОМЕНА ВРЕМЕ У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ²

(Нина Манојловић, *Време и (не)могуће језика: концептуализација темпоралности у српском и енглеском језику*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2023, 504 стр.)

Монографија *Време и (не)могуће језика: концептуализација темпоралности у српском и енглеском језику* ауторке Нине Манојловић објављена је 2023. године у издању Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу. Публикација представља прераду докторске дисертације когнитивнолингвистичке провенијенције (*Време као циљни домен у српском и енглеском језику*), одбрањене две године раније.

Поред уводне речи и банке репрезентативних примера који омеђавају дати текстуални предложак, монографија је структурирана из осам комплементарних целина: 1) *Пролегомена* (13–27), 2) *Теоријско-методолошки оквир* (29–83), 3) *Оријентационе метафоре* (87–146), 4) САДРЖАВАЊЕ (147–198), 5) КРЕТАЊЕ (199–255), 6) ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС (257–289), 7) ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС (291–340) и 8) *Закључна разматрања* (341–351). Наведена поглавља подељена су на већи број потпоглавља зарад постизања кохерентности и јасноће текста.

Прво поглавље – *Пролегомена* (13–27) – садржи четири потпоглавља: 1) *Предмети, хипотезе и циљеви* (14–17), 2) *Методологија истраживања* (17–18), 3) *Опис корпуса* (18–20) и 4) *Теоријска подлога истраживања* (21–27). Ауторка истиче да је предмет монографије ограничен на лексеме које се односе на време/временски интервал у двама генетски несродним језицима – српском и енглеском – чиме се додатно поткрепљују истраживања о универзалности појмовних метафора у оквиру предложеног теоријског приступа. Корпусе истраживања одликују обимност и разноликост³, што омогућава класификацију метафоричких

1 marija.nenadic@filum.kg.ac.rs

2 Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/ 200198).

3 Језичка грађа одабрана је на основу претраге електронских корпуса *The Corpus of Contemporary American English* и *Корпус савременог српског језика на Математичком*

израза према изворним доменима, као и контрастивну анализу којом би се установиле сличности и разлике концептуализације циљног домена ВРЕМЕ. Посредством емпиријске методе и методе анализе корпуса, Манојловић (2023: 14–15) издваја конкретне лексичке јединице помоћу којих се концептуализује ВРЕМЕ у двама језицима:

Обухваћене лексеме у српском језику укључују: *време, прошлости, будућности, садашњости, дан, недеља, година, месеци, деценија, ера, доба, период* (и друге лексеме које стоје у метонимијској вези са лексемом *време*), годишња доба, *Божих* (и називи других празника), *сади, час, минути, секунда, тренутак, моменти, животи* (као и његови делови – *младости, дејинство* и сл.); односно у енглеском: *time, past, future, present, day, week, year, month, decade, age, era, period* (и друге лексеме које стоје у метонимијској вези са лексемом *time*), *season, autumn, winter, spring, summer, Christmas* (и називи других празника), *hour, minute, second, moment, instant, life* (као и *childhood, boyhood* и сл.), као и друге лексеме које су пронађене у оквиру испитиваних корпуса, а односе се на појам ВРЕМЕ.

Ексерпцијом датих одредница ауторка испитује перспективизацију датог циљног домена, али и појмовно-значајско уланчавање изворних домена који учествују у метафоричком мапирању.

Друго поглавље – *Теоријско-методолошки оквир* (29–83) – састоји се из следећих потпоглавља: 1) *Когнитивнолингвистички приступи* (30–59), 2) *Когнитивнопрагматички приступи* (59–67), 3) *Предности теорије појмовне метафоре у датом истраживању* (67–77) и 4) *Приступ и организација анализе* (77–83)⁴. Презентујући основне постулате когнитивнолингвистичког приступа, Манојловић истиче да се емпиријска достигнућа овога модела гранају у неколико наизглед различитих, али посве недопуњујућих праваца (теорија појмовне метафоре, теорија појмовног стапања, неурална теорија језика и принципјелна полисемија). Водеће уверење дате теоријске парадигме огледа се у дефинисању језика као неодвојивог дела човековог појмовног апарата, помоћу којег представљамо непознати (обично апстрактни) ентитет. Ауторка укратко сумира и когнитивнопрагматички приступ језичкој метафори, наводећи најбитније фазе његовог развоја (импликатурна анализа, модификована импликатурна анализа, експликатурна анализа и модификована експликатурна анализа) и разлоге за одабир когнитивнолингвистичког

факултет у Универзитету у Београду. У наведене корпусе унете су лексичке јединице које чине предмет монографије како би се дошло до закључка у којим делима се дата мапирања најчешће јављају. Следствено томе, аналитички поступак обухвата десет романа, две научне студије из домена лингвистике и новинске текстове. Ауторка, као додатни метод, користи и интернет претраживач Гугл ради провере (не)постојања метафоризација испитиваног циљног домена. Статистички сагледано, прикупљено је 2460 метафоричких израза из српског језика и 2647 метафоричких израза из енглеског језика, чиме се јемчи опширна и подробна анализа датог значењског спектра.

4 Одређена потпоглавља у оквиру целина *Теоријско-методолошки оквир* (29–83), *Оријентационе метафоре* (87–146), КРЕТАЊЕ (199–255), ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС (257–289) и ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС (291–340) разложена су на конкретније целине, које, ради прегледности, нисмо приказали.

приступа метафори. Одабир теоријског оквира начињен је у сагласју са истраживачким циљевима монографије (тј. утврђивање изворних домена помоћу којих концептуализујемо циљни домен ВРЕМЕ).

Треће поглавље – *Оријентационе метафоре* (87–146) – садржи три потпоглавља: 1) *Вертикална оса* (88–111), 2) *Хоризонтална оса* (111–145) и 3) *Резиме* (145–146). Појмовне метафоре чији изворни и циљни домени семантички кодирају оријентацију у простору називају се оријентационим. Дата категорија може се, узевши у обзир правац метафоричких конкретизација, поделити на две специфичније поткласе: 1) метафоре вертикалне осе (нпр. БУДУЋИ ДОГАЂАЈИ СУ ГОРЕ) и 2) метафоре хоризонталне осе (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ). Анализом корпусне материје, Манојловић уочава изражен степен сличности између проучаваних језика када су у питању језичка средства којима се исказује припадност одређеној оси. Наиме, маркери метафора вертикалне осе у енглеском и српском језику јесу: 1) глаголи (срп: *падаџи, спуштаџи се*, енгл: *fall*), 2) предлози (срп: *на, преко, дог*, енгл: *on, up(on), over, down*) и 3) придеви (срп: *висок*, енгл: *high*). С друге стране, метафоре хоризонталне осе одликују следећа језичка средства: 1) именице (срп: *дистанца, раздаљина, дужина*, енгл: *distance, length*), 2) глаголи (срп: *продужиџи, скратиџи*, енгл: *shorten*), 3) придеви (срп: *дуг, краџак*, енгл: *long, short*), 4) прилози (срп: *далеко, близу*, енгл: *near, far, remote, distant, off*) и 5) предлози (срп: *испрег/иза, унапрег/уназад, уочи*, енгл: *in front of, before, behind, back*). Појмовне метафоре оријентационог типа културолошки су условљене, те се дијапазон формално-значењских дистинкција успоставља емпиријском анализом различитих језика.

Четврто поглавље – *САДРЖАВАЊЕ* (147–198) – садржи пет потпоглавља: 1) *Експлицитно садржавање* (150–159), 2) *Предлози у и in* (160–190), 3) *Предлози кроз и through(out)* (191–194), 4) *Предлози из и from* (194–197) и 5) *Резиме* (198). Изворни домен САДРЖАВАЊЕ представља један од основних домена помоћу којих човек структурира своје искуство, а представљен је следећом сликовном схемом: постојање САДРЖАТЕЉА (С) и САДРЖАНОГ ОБЈЕКТА (СО). Манојловић полази од претпоставке да оријентационе метафоре могу на два начина представљати основ за дату сликовну схему: 1) уколико време разумемо помоћу хоризонталне и вертикалне осе, добијени „тродимензионални” простор садржи *дубину* (а самим тим и дно са могућношћу садржавања), 2) концептуализација ВРЕМЕНА помоћу изворног домена ПЕЈЗАЖ неретко имплицира ЗАТВОРЕН ПРОСТОР и ПОСМАТРАЧА КОЈИ СЕ У ЊЕМУ НАЛАЗИ. Резултати ауторкине анализе показују да се циљни домен САДРЖАВАЊЕ у двама језицима остварује сличним језичким средствима: придевима (срп: *дубок, џун, испуњен*, енгл: *deep, full, empty*) и глаголима (срп: *(на)џунџи, испуниџи, навршиџи*, енгл: *fill, pack/shove into*). Време је концептуализовано као САДРЖАТЕЉ ЗА ЉУДЕ И ДОГАЂАЈЕ, што повлачи и употребу одређених спацијалних предлога (срп: *у, кроз, из*, енгл: *in, within, into, through(out)*).

Пето поглавље – КРЕТАЊЕ (199–255) – садржи три потпоглавља: 1) *Кретање кроз време* (206–223), 2) *Кретање времена* (223–253) и 3) *Резиме* (254–255). Манојловић истиче да је изворни домен КРЕТАЊЕ (са основном појмовном метафором ПОСМАТРАЧ/ЧОВЕК СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ВРЕМЕ) један од најучесталијих када је циљни домен ВРЕМЕ у питању. Језичке изразе датог пројекцијског простора, ауторка класификује у две категорије: дводимензионални простор (време се концептуализује као одређена равна) и тродимензионални простор (време се концептуализује као одређена локација). Анализа ексцерпираних корпуса указује на очевидан паралелизам глаголских лексема којима се концептуализује време као ОБЈЕКАТ КОЈИ СЕ КРЕЋЕ у двама језицима (срп: *доћи/голазити, проћи/пролазити, чекати, испраћати*, енгл: *come (along/around), go, pass, wait, bid farewell*). Сличност између метафоричких конкретизација двају језика огледа се и у брзини протока времена (време се може кретати брзо/споро) и смера кретања времена (време се може кретати ка будућности/прошлости).

Шесто поглавље – ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС (257–289) – састоји се из два потпоглавља: 1) ВРЕМЕ КАО ЉУДСКО БИЋЕ (264–288) и 2) *Резиме* (288–289). Ауторка издваја појмовну метафору ВРЕМЕ ЈЕ ЧОВЕК као основну појмовну метафору агентивног значења, јер се времену неретко приписују особине својствене људским бићима. Манојловић ексцерпираних инстанце класификује у следеће категорије: 1) приписивање радњи/активности (нпр. АГЕНС КОЈИ ДОНОСИ/ДАЈЕ) и 2) приписивање особина/својстава (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ НЕВЕСТА). Датим аналитичким поступком, ауторка доказује висок степен сличности између српских и енглеских метафоричких израза помоћу којих се циљном домену ВРЕМЕ додељује агентивно својство. Изузетак јесу концептуализације ВРЕМЕ ЈЕ БОЛЕСТ (присутна једино у корпусу српског језика) и ВРЕМЕ ЈЕ САВЕЗНИК (присутна једино у корпусу енглеског језика).

Седмо поглавље – ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС (291–340) – садржи следећа потпоглавља: 1) *Општи својства ресурса* (297–310), 2) ВРЕДНА РОБА (303–310), 3) ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ (310–323), 4) ПРИРОДНИ РЕСУРС (324–330), 5) ПРОИЗВОД (330–339), 6) *Резиме* (339–340). Ауторка издваја појмовну метафору ВРЕМЕ ЈЕ (ОГРАНИЧЕН) РЕСУРС као надређену појмовну метафору, којом се циљном домену ВРЕМЕ приписују својства неживих ствари. Изворни домен РЕСУРС рашчлањен је на конкретније илустративне експоненте како би се доказала обимност метафоричких концептуализација нижег нивоа. Манојловић испитује следеће категорије: 1) ВРЕМЕ ЈЕ ВРЕДНА РОБА (нпр. ВРЕМЕ ИМА ЦЕНУ/ЈЕ НА ПРОДАЈУ), 2) ВРЕМЕ ЈЕ ОПИПЉИВ ЕНТИТЕТ (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ НИЗ/ЛАНАЦ), 3) ВРЕМЕ ЈЕ ПРИРОДНИ РЕСУРС (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ЕНТИТЕТ У ТЕЧНОМ СТАЊУ) и 4) ВРЕМЕ ЈЕ ПРОИЗВОД (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ГРАЂА). Резултати аналитичког поступка указују да основна појмовна метафора ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС представља јасно профилисану сликовну схему у двама језицима, с тим што су инстанце преузете из корпуса енглеског језика учесталије и разноврсније у односу на српске метафоричке изразе нижег нивоа.

Осмо поглавље – *Закључна разматрања* (341–351) – садржи једно потпоглавље: 1) *Импликације истраживања* (348–351). Ауторка сумира резултате контрастивне анализе, истичући изразит степен паралелизма како изворних домена помоћу којих концептуализујемо циљни домен ВРЕМЕ у енглеском и српском језику тако и специфичних језичких средстава помоћу којих се метафорички изрази реализују. Разлике по питању концептуализације времена у испитиваних генетско несродним језицима огледају се у учесталости реализације одређених метафоричких израза, и то на два начина: 1) спектар учесталости (покрива распон метафоричких израза са малом разликом у учесталости, али и аспекте појмовних метафора који су присутни само у једном изучаваном језику) и 2) метафорички израз присутан је само у једном од двају испитиваних језика. Као општи коментар спроведеног истраживања, Манојловић издваја чињеницу да добијени резултати иду у прилог хипотези о универзалности метафоричких пресликавања, иако даље анализе о датом језичком феномену тек предстоје.

Монографија *Време и (не)могуће језика: концептуализација темпоралности у српском и енглеском језику* представља својеврстан допринос когнитивнолингвистичким студијама о природи појмовне метафоре. Ауторка подробно анализира обимну језичку грађу генетски несродних језика – српског и енглеског – утврдивши изразит паралелизам изворних домена, њиховог уланчавања и међусобне условљености. Анализом се додатно доказује да се циљни домен ВРЕМЕ у двама језицима концептуализује првенствено помоћу просторних изворних домена, али постоје и изузеци од устаљеног шаблона у виду појмовних метафора ВРЕМЕ ЈЕ АГЕНС и ВРЕМЕ ЈЕ РЕСУРС. Публикацију одликују јасноћа стила и изузетна кохерентност, које не иду на штрб научној поткрепљености датаога истраживања. Узевши у обзир наведене аргументе, закључујемо да дата монографија представља неизоставан оријентир проучаваоцима когнитивне лингвистике.